

Актуальні питання ефективності залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України

Резюме. Проаналізовано особливості участі України у світових інвестиційних процесах, потребу України в прямих іноземних інвестиціях, визначено найбільш привабливі для іноземних інвесторів галузі економіки України та напрями державного регулювання процесу залучення прямих іноземних інвестицій в національну економіку.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційна діяльність; приватизація, концесія; риси іноземного інвестування в Україні; прямі інвестиції; портфельні інвестиції.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що актуальні питання інвестування останнім часом широко висвітлюються у науковій літературі, досі невирішеними залишаються аспекти вибору найбільш ефективних, з точки зору інвестування, галузей національної економіки. З огляду на це доцільно дослідити особливості іноземного інвестування в Україну.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми залучення прямих іноземних інвестицій займає центральне місце в дослідженнях таких вітчизняних вчених як Д.П. Богиня, О. Бородіна, А.С. Гальчинського, О.А. Грішнова, О.Д. Гудзинського, Е.А. Лібанова, М.М. Критського, Ю.В. Макогона, В.В. Онікієнка, А.М. Онищенко та інших [3, 4].

Мета статті. Дослідити основні проблеми залучення прямих іноземних інвестицій в українську економіку; визначити найбільш привабливі з точки зору іноземних капіталовкладників галузі національної економіки; визначити обсяг іноземних інвестицій на душу населення та провести аналіз країн-донорів іноземного капіталу в Україну.

Виклад основного матеріалу. Ефективне входження національної економіки в сучасну світогосподарську систему вимагає структурної перебудови народного господарства і його галузей, трансформації зовнішньої торгівлі, розвитку експортного потенціалу. Розвиток взаємовигідного співробітництва з усіма центрами світової цивілізації відповідає інтересам України. Очевидно, що держава не зможе повністю розв'язати економічні проблеми без створення умов, що дійсно сприятимуть залученню іноземних інвестицій і кредитів. Активна міграція міжнародного капіталу між країнами світу на сьогодні є найважливішою складовою частиною і формою міжнародних економічних відносин. Це явище почало активно розвиватися в період становлення світового

господарства. Доповнюючи і опосередковуючи міжнародну міграцію товарів, воно ставало поступово невід'ємною, визначальною, характерною рисою сучасної світової економічної системи і міжнародних відносин. Але, порівнюючи вивезення капіталу із зовнішньою торгівлею, слід звернути увагу на деякі суттєві розбіжності між ними. При реалізації товарів на зовнішньому ринку резиденти реалізують вміщену в них додану вартість, створену працівниками їх підприємств. Але за таких умов відбувається лише одноразова реалізація доданої вартості, тоді як при міграції капіталу вона привласнюється безперервно – до того часу, поки переміщений за кордон капітал знаходиться у власності монополії [1].

Як відмічає Н.О. Кухарська, основними рисами сучасної міграції капіталів є [2]:

- підвищення ролі держави у вивозі капіталу, країни стають активними фінансовими експортерами;

- посилення міграції приватного капіталу між промислово розвинутими країнами (це пояснюється структурними змінами в економіці, розвитком капітало- та наукоємних технологій тощо);

- збільшення частки прямих закордонних інвестицій – капіталовкладень у зарубіжні підприємства, що забезпечують контроль інвестора над ними.

У широкому розумінні міжнародними є ті інвестиції, реалізація яких передбачає взаємодію учасників різних держав. Кожна країна, тобто національна економіка, володіє певними інвестиційними ресурсами, що складаються з її власних (національних) та іноземних інвестицій. Ці ресурси можуть використовуватись як для внутрішнього, так і для зарубіжного інвестування.

У вузькому розумінні міжнародний рух капіталів репрезентує процеси у реальному

секторі: його об'єктом є виробничі потужності, а сам цей рух забезпечується сукупністю мікроекономічних, приватних інвестиційних потенціалів.

У сучасній економічній теорії розрізняють дві основні форми міжнародних інвестицій – портфельні і прямі. До портфельних інвестицій відносять суто фінансові активи у вигляді облігацій та акцій, які деномінуються у національну валюту.

Проте більш поширеними є у наш час прямі інвестиції, які являють собою реальні капіталовкладення в підприємства, землю, основні виробничі фонди або ж здійснюються за допомогою експортних інвестиційних товарів чи передачі технологій, досвіду управління, коли інвестор зберігає контроль над інвестованим капіталом. Прямі інвестиції використовуються, як правило, при створенні нових фірм (спільних підприємств) або ж для встановлення контролю над діючою фірмою шляхом закупівлі контрольного пакету акцій. У міжнародній практиці прямі інвестиції широко застосовуються транснаціональними корпораціями (далі – ТНК) для виробництва готової промислової продукції, видобутку сировини, розширення сфери послуг [3]. Вони є важливим каналом міжнародного переміщення приватного капіталу.

За роки незалежності в Україні декілька разів мінялися умови інвестиційної діяльності для іноземних нерезидентів. Основним законом, що регламентує порядок здійснення іноземного інвестування в нашій країні, є Закон України “Про режим іноземного інвестування”, прийнятий Верховною Радою України у 1996 році.

На сьогоднішній день в Україні діє близько 100 законодавчих і підзаконних нормативних актів, що регулюють залучення і реалізацію іноземних інвестицій. Проте рівень законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності в Україні загалом, та іноземних інвесторів зокрема, досі не можна визнати оптимальним. Основною проблемою у цій сфері є непередбачувані зміни вимог закону й підзаконних актів. Часом ці зміни суперечать здоровому глузду й економічним законам. Зрозуміло, що в період трансформації економіки і суспільних відносин держава не може вести пошук адекватних законодавчих важелів

регулювання, однак діючі суб'єкти мають потребу в хоча б мінімальних гарантіях стабільності. Складність регулювання інвестиційної діяльності полягає в тому, що вона охоплює різнобічні області економічного життя – сферу науково-технічного прогресу, державне управління економікою, фінансово-банківську діяльність, комерційний розрахунок підприємств, ціноутворення тощо.

За даними Державного комітету статистики України, чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Україну в 2013 році становив 2,860 млрд дол., що удвічі менше від показника 2012 року в 6,013 млрд дол. [4].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій (далі - ПІІ) в Україну з інших країн світу станом на 01.01.2013 р. склав 47205,7 млн дол. США (таблиця 1). У перерахунку це становить 95 доларів США на душу населення. Для порівняння, відповідний показник у 2004 році становив 140 дол. США на душу населення. У більшості постсоціалістичних країн цей показник значно вище. Наприклад, у Чехії – 4 тис. дол., в Угорщині – 2,4 тис. дол., у Польщі – 1 тис. дол., в Росії – 370 дол. США.

Станом на 1 січня 2014 року обсяг прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал нерезидентів), внесених в економіку України з початку інвестування, становив 58,157 млрд дол. Зокрема, у четвертому кварталі 2013 року порівняно з третім кварталом чистий приплив інвестицій становив 1,592 млрд дол., а кількість країн-інвесторів знизилася на 2 - до 136 країн [3, 4].

На кінець цього ж року основними інвесторами України залишилися такі країни як Кіпр – 19,036 млрд дол. (зростання на 1,73 % у четвертому кварталі), Німеччина – 6,292 млрд дол. (1,57 %), Нідерланди – 5,562 млрд дол. (1,05 %), Російська Федерація – 4,287 млрд дол. (11,58 %), Австрія – 3,258 млрд дол. (1,31 %), Велика Британія – 2,714 млрд дол. (зниження на 0,37 %), Британські Віргінські острови – 2,494 млрд дол. (зростання на 1,71 %), Франція – 1,826 млрд дол. (зниження на 0,92 %), Швейцарія – 1,325 млрд дол. (зростання на 3,68 %), Італія - 1,268 млрд дол. (зростання на 0,71 %). На ці країни припадає майже 83 % від загального обсягу прямих інвестицій.

Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну в розрізі окремих країн світу

Країна	Обсяги прямих інвестицій на 01.01.2013, млн дол. США	У % до підсумку
Усього/ у тому числі	48466,2	100,0
Кіпр	12089,1	24,9
Німеччина	7287,5	15,0
Нідерланди	4914,4	10,1
Австрія	3447,8	7,1
Російська Федерація	3439,5	7,1
Велика Британія	2504,4	5,2
Франція	2222,0	4,6
Швеція	1755,6	3,6
Віргінські острови (Брит.)	1561,4	3,2
США	1082,0	2,2
Італія	941,9	1,9
Швейцарія	925,6	1,9
Польща	890,2	1,8
Інші країни	5404,8	11,4

Джерело: Державний комітет статистики України [3].

Варто звернути особливу увагу на те, що обсяг прямих іноземних інвестицій, спрямованих в українську промисловість, становить 18,013 млрд дол., або 31 % від їх загального обсягу, в установи фінансової і страхової діяльності - 15,349 млрд дол. (26,4 %), на підприємства торгівлі і ремонту автотранспорту - 7,560 млрд дол. (13,0 %), у ринок нерухомості - 4,371 млрд дол. (7,5 %), у наукову і технічну діяльність - 3,448 млрд дол. (5,9 %) [4]. Заборгованість українських підприємств за кредитами і позиками, торговельними кредитами та іншими зобов'язаннями (боргові інструменти) перед прямими іноземними інвесторами станом на 1 січня 2014 року становила 10,155 млрд дол.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку країни, включаючи акціонерний капітал і боргові інструменти, на 1 січня 2014 року становив 68,312 млрд дол. Обсяг прямих інвестицій (акціонерний капітал) з України в економіку країн світу на 1 січня 2014 року становив 6,575 млрд дол., зокрема до країн ЄС - 6,061 млрд дол., або 92,2 % від їх загального обсягу, до країн СНД - 412,5 млн дол., або 6,3 %, до інших країн світу - 102,1 млн дол., або 1,5 %. Прямі інвестиції з України надходили до 46 країн світу, переважна частка - до Кіпру (88,5 %).

Загальний обсяг прямих інвестицій України до країн світу, включаючи акціонерний капітал і боргові інструменти, залишається на рівні 6,772 млрд дол. За даними УНІАН, у 2014 році іноземні інвестори вклали в економіку України 6,013 млрд дол. прямих інвестицій, що на 7,2 % менше від показника за 2011 рік у 6,480 млрд дол. За оцінками експертів, стабілізація українського ринку можлива лише у

разі відновлення припливу зовнішніх позик і інвестицій в Україну, що маловірогідно за нинішніх політичних умов [4]. Потреба ж України в прямих іноземних інвестиціях обчислюється в 48-50 млрд дол. США. На Кіпр припадає майже 25 % усього іноземного інвестування, на США - 2,2 %, Німеччину - 15,0 %, Нідерланди - 10,1 %, Російську Федерацію - 7,1 % (табл. 1).

Слід звернути увагу, що при незначному рівні іноземних інвестицій в Україну витік капіталу з країни, починаючи з 1991 року, оцінюється за різними даними від 10 до 20 млрд дол. США. Коли Україні терміново потрібні свіжі грошові вкладення в її нездорову промислову інфраструктуру, країна, по суті, є експортером капіталу.

Відкритість економіки і створення однакових конкурентних умов з вітчизняними інвесторами стимулюють приплив іноземного капіталу. Насамперед, інвесторів цікавлять підприємства, які за короткий час можуть забезпечити повернення вкладеного капіталу з одержанням найбільшого прибутку.

Якщо розглядати прямі інвестиції по секторах економіки, то найбільш привабливими в Україні є такі галузі:

- оптова торгівля і посередництво в торгівлі - 996,3 млн дол. (15 % від загального обсягу інвестицій);

- харчова промисловість і переробка сільськогосподарської продукції - 988,3 млн дол. (14,8 %);

- машинобудування (виробництво машин, електричного, транспортного й електронного устаткування) - 597,3 млн дол. (9,0 %);

- транспорт і зв'язок – 524,8 млн дол. (7,9 %);
- фінансова діяльність – 490,9 млн дол. (7,4 %);
- операції з нерухомістю, здавання в найом і послуги юридичним особам – 347,9 млн дол. (5,2 %);
- металургія і обробка металу – 338,0 млн дол. (5,1 %);
- хімічна і нафтохімічна промисловість (хімічне виробництво, виробництво гумових і пластмасових виробів) – 319,3 млн дол. (4,8 %).

Крім того, перспективними для іноземних інвесторів галузями є товари народного споживання, агропромисловий сектор, інформаційні технології й програмне забезпечення, охорона здоров'я, охорона навколишнього середовища й туризм.

Сектор енергетики потенційно також може залучити значний обсяг інвестицій, але після того, як відбудеться його реструктуризація і приватизація. Прийняття у 1999 році Угоди про частковий розподіл продукції поліпшило перспективу значних іноземних інвестицій у видобуток нафти, газу та вугілля. Міні-будівельний бум, що спостерігається останнім часом, створює попит на якісні будматеріали, ручне будівельне устаткування та оздоблювальні матеріали.

Українську ж сторону цікавлять інвестиції в енергозберігаючі технології, агропромисловий комплекс, металургію, авіабудування, галузі транспорту і зв'язку. У першу чергу варто підтримувати ті напрями виробничої діяльності, які швидко дають кінцеву продукцію, насичують внутрішній ринок, мають значний експортний потенціал, сприяють зайнятості населення. Такими галузями є легка й харчова промисловості, машинобудування і приладобудування, металургія, хімічна промисловість. В агропромисловому комплексі – це технології переробки і збереження сільськогосподарської продукції. Останній напрям може бути найбільш перспективним, оскільки в Україні сконцентровано до 40 % світових чорноземів. Однак цей ріст багато в чому залежить від внеску уряду в реальну політику приватизації сільського господарства й швидкого втілення цієї політики.

Для об'єктивної оцінки ролі іноземних інвестицій в українській економіці необхідно врахувати, поряд із позитивними моментами, і ряд можливих негативних наслідків. Пріоритетну увагу західні фірми приділяють видобутку й експорту сировинних ресурсів України. Це може спричинити швидке вичерпання національних запасів ресурсів, які не відтворюються, а також

до подальшого посилення позицій видобувних галузей, які і без того гіпертрофовані. Слабкість державного регулювання питань щодо залучення іноземного капіталу і відсутність жорсткого контролю над дотриманням екологічних норм створюють умови для перенесення на територію України виробництв, що згортають у промислово розвинутих країнах, які забруднюють навколишнє середовище.

Висновки. З метою оптимізації участі України вважаємо за доцільне на державному рівні обмежити вивіз капіталу з країни, стимулювати його реінвестування, підвищити зацікавленість потенційних інвесторів у внесках коштів у виробничу сферу, удосконалити систему ліцензування й контролю за рухом капіталу в Україні та за її межами, установити чіткі строки функціонування інвестиційного капіталу. Іноземне інвестування повинне розглядатися як імпульс до економічного зростання, а не заміник внутрішніх інвестицій.

Організаційними засобами залучення додаткових інвестиційних коштів можуть стати приватизація, концесія та компенсаційне співробітництво.

Принципового значення тут набуває проблема власності, яка зводиться в умовах України до відносин з приватною власністю, а також до масштабів і темпів приватизації. Проте значення приватизації не повинне обмежуватись тільки фінансовими міркуваннями. Головними є довгострокові структурні зрушення, створення сприятливого для бізнесу підприємницького клімату, забезпечення сталого економічного зростання, про що свідчить досвід таких країн як Німеччина, Чилі, Іспанія, Тайвань, які раніше вдало здійснювали масштабну приватизацію.

Напрями подальших досліджень. Вважаємо, що подальшого дослідження потребує вивчення взаємозв'язку між витратами фінансового посередництва, нагромадженням капіталу та економічним зростанням країни, що проявляється в дезагрегації капіталу на фізичний та людський; відповідно, встановлюється співвідношення між розвитком фінансового ринку і накопиченням цих складових капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Герчикова И.Н. Международные экономические организации. – М.: Консалтбанк, 2007. – 624 с.
2. Кухарська Н.О., Харічков С.К. Міжнародна економічна діяльність України: Навчальний посібник. – Х.: «Одіссей», 2008.

3. Міжнародна економіка : навч. посібник / Ю. Г. Козак, Д. Г. Лук'яненко, Ю. В. Макогон та ін. ; за ред. Ю.Г. Козака , Д.Г. Лук'яненка, Ю.В. Макогона. – 3-тє вид. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 560 с.
3. www.ukrstat.gov.ua – офіційний сайт Державного комітету статистики України.
4. Чистий приплив прямих іноземних інвестицій в Україну за рік скоротився вдвічі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/884302-chistiy-pripliv-pryamih-inozemnih-investitsiy-v-ukrajinu-za-rik-skorotivsya-udvichi.html>.

Стаття надійшла до редакції 24.11.2015

Левчук Е. В., к.економ.н., доцент

Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Київ

Актуальные вопросы эффективности привлечения прямых иностранных инвестиций в экономику Украины

Резюме. Проаналізовані особливості участя України в світових інвестиційних процесах, потреба України в прямих іноземних інвестиціях, визначені найбільш привлекательні для іноземних інвесторів галузі економіки України і напрямки державного регулювання процесу привлечення прямих іноземних інвестицій в національну економіку.

Ключевые слова: інвестиції; інвестиційна діяльність; приватизація; концесія; характерні риси іноземного інвестування в Україну; прямі інвестиції; портфельні інвестиції.

O. Levchuk, Ph.D

Center for Military and Strategic Studies National Defence University of Ukraine named after Ivan Chernykhovskij, Kyiv

Current issues of attracting direct foreign investment in Ukraine.

Resume. The peculiarities of Ukraine's participation in the global investing process concerning foreign direct investments have been analyzed, the most attractive for foreign investors fields of Ukrainian economy have been established and the directions for state regulations of the process of foreign direct investments attraction into the national economy have been outlined.

Keywords: investments; investment; privatization; concession; features foreign investment in Ukraine; direct investment; portfolio investment.